

Deler av beiteområdet. Foto: I. Hansen.

Tapsundersøkelser: Tapsårsaker hos lam på østre Malangshalvøya 2005 og 2006

Inger Hansen
Bioforsk Nord Tjøtta
Kontaktperson: inger.hansen@bioforsk.no

Tapsundersøkelser på lam ved hjelp av mortalitetssendere ("dødsvarslere") har blitt gjennomført en rekke steder i landet de senere år. Disse har gitt god kunnskap om årsakene til og tidspunktene for lammetap i de ulike forsøksområdene de spesifikke år. Denne undersøkelsen kartlegger dødsårsakene blant lam på østre Malangshalvøya i Tromsø/Balsfjord kommuner gjennom beitesesongene 2005 og 2006.

Bakgrunn

På østre Malangshalvøya i Troms fylke har lammetapene på beite ligget over 20 % i flere besetninger de seinere år. Kun et fåtall av kadavrene har blitt funnet og man vet lite om dødsårsakene og fordelingen av disse. Målet med denne undersøkelsen var å dokumentere tapsårsakene hos lam ved bruk av dødsvarslere. Tapskartleggingen ble foretatt gjennom to påfølgende beitesesonger, årene 2005 og 2006.

Metoder

I 2005 og 2006 ble hhv. 283 av 1191 (23,8 %) og 448 av 1206 (37,1 %) lam instrumenterte med dødsvarslere før de ble sluppet på utmarksbeite. Ytterligere 225 lam fikk klave

med jukse-sender på i 2005. Lammene tilhørte seks besetninger i Kraksletta sankelag på østre Malangshalvøya. Det ble peilet daglig i beiteområdet fra utslipp i begynnelsen av juni og frem til midten av oktober. Beiteområdet var ca 100 km² stort, men mindre enn halvparten av dette var aktuelt beiteterrang.

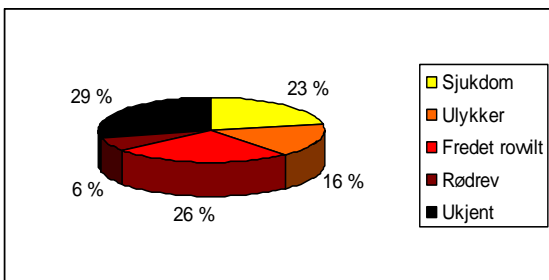
Kadaverfunn ble undersøkt av rovviltkontakt fra Statens naturoppsyn. Dersom dødsårsak ikke var dokumentert/antatt forårsaket av rovvilt eller åpenbar ulykke ble kadaveret sendt til Veterinærinstituttet i Tromsø for obduksjon. Diverse besetningsdata, samt lammevekter ved fødsel, slipp og etter høstsanking ble registrert i 2005 for eventuelt

å kunne relatere tapene på beite til driftsmessige forhold.

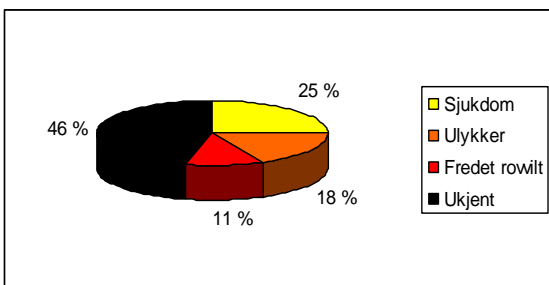
Tapårsaker

Sommeren 2005 omkom i alt 271 lam på utmarksbeite (23 %). Totalt 31 lammekadavre ble funnet, hvorav 9 var radiomerket. Av de 31 omkomne lammene var åtte (26 %) tatt av fredet rovvilt, to ble drept av rødrev (6 %), sju (23 %) døde av sykdom, mens fem (16 %) omkom i ulykker. For de resterende ni (29 %) kunne ikke dødsårsak dokumenteres (fig. 1). Av de rovvilt-drepte lammene var seks tatt av jerv, to ble tatt av ørn og to av rødrev.

I 2006 døde i alt 243 lam på beite (20 %). Totalt ble 28 lammekadaver funnet, hvorav 18 var radiomerket. Av de 28 kadavrene ble tre dokumentert eller antatt tatt av jerv (11 %), sju (25 %) døde av sykdom, fem (18 %) omkom i ulykker, mens 13 (46 %) hadde ukjent dødsårsak (fig. 2).

Figur 1. Fordeling av dødsårsaker hos gjenfundne lam (N=31), 2005.

Figur 2. Fordeling av dødsårsaker hos gjenfundne lam (N=28), 2006.

Det er interessant å merke seg at prosentandelen av gjenfundne lam som omkom av sykdom, ulykker og rødrev ("normaltapet") var tilnærmet likt i 2005 og 2006, mens det er andelen rovvilt-drepte lam og lam med ukjent dødsårsak som varierer mellom år i fig. 1 og 2. Normaltapet utgjør 45 % av totaltapet i 2005 og 43 % i 2006. Andelen sykdom er forholdsvis høy sett i forhold til andre tapsundersøkelser.

Det må antas at tapsårsakene i gruppen med ukjent dødsårsak hvert av årene fordeler seg på sykdom, ulykker og rovvilt omtrent som i fig. 1 og 2. Tapsårsakene beregnet kun blant lam med kjent dødsårsak, gav en fordeling på 36 % for fredet rovvilt, 9 % for rødrev, 32 % for sykdom og 23 % for ulykker i 2005 (N=22). I 2006 var fordelingen 20 % for fredet rovvilt, 47 % for sykdom og 33 % for ulykker (N=15). Denne måten å beregne tapsfordelingen på gir i prinsippet et mer korrekt bilde enn fig. 1 og 2, men siden antall kadavre med dokumentert dødsårsak var beskjedent, er disse prosentfordelingene likevel usikre.

Et av hovedmålene med dødsvarslerprosjekter er nettopp at denne kategorien med ukjent tapsårsak skal bli så liten som mulig. Høyt antall kadavre som ikke kunne diagnostiseres både i 2005 og 2006 kan skyldes lav instrumenteringsgrad, skeivfordeling av tap over på lam uten sender, samt intens kadaveromsetning grunnet åtseletere.

Åsteder og tidspunkter for tap

De jervedrepte lammene ble hovedsakelig funnet i to dalfører (Indeskardet og Brokskardet). De fleste sykdomstilfellene ble funnet nærmere slippstedet. Påkjørsler utgjorde flesteparten av ulykkene, og disse skjedde i tilknytning til veinettet på Krakslletta. Tilfellene med ukjent dødsårsak var fordelt over større deler av beiteområdet. Sykdom (koksidiøse, avmagring, lungebetennelse og navle/leddbetennelse) var den vanligste dødsårsaken første måneden etter beiteslipp. Jerven tok lam fra slutten av august og utover. Ulykker og tap med ukjent årsak skjedde gjennom hele beiteperioden.

Driftsrelaterte faktorer

Lam som overlevde beitesesongen hadde høyere fødselsvekt enn lam som omkom ($p < 0,001$), men det var ingen forskjell i slippvekt eller tilvekst fra fødsel til slipp mellom overlevende og omkomne lam (tab. 1). Dødeligheten var lavere hos lam med eldre mødre enn for lam under gimrer ($p < 0,001$). Kjønn og kullstørrelse hadde ingen signifikant betydning på lammedødeligheten. En av besetningene skilte seg ut med høyere lammedødelighet ($p < 0,001$) og lavere fødselsvekt ($p < 0,05$) enn de øvrige. Denne besetningen beitet dessuten i en annen del av forsøksområdet og var mer utsatt for jerv enn de øvrige besetningene. Det var store variasjoner i lammetap mellom besetningene

og det var gjennomgående de samme besetningene som hadde hhv. store og små tap begge årene. Noe av tapene synes dermed å være driftrelaterede og/eller knyttet til sauenes områdebruk.

Tabell 1. Fødselsvekt og tilvekst fra fødsel til slipp for lam som overlevde beitesesongen og lam som omkom.

	Levende (N=724)	Døde (N=254)	p-verdi
Fødselsvekt (kg)	5,0	4,8	0,001
Slippvekt (kg)	11,1	10,9	Ns
Tilvekst fra fødsel til slipp (g/dag)	279	281	Ns

Lam instrumenterte med klaver (dødsvarslere eller jukesendere) hadde lavere dødelighet enn lam uten klaver ($p < 0,001$, tab. 2), muligens fordi klaven hadde en forebyggende effekt mot rovviltangrep og/eller fordi de instrumenterte dyrene hadde høyere fødselsvekt enn de øvrige.

Tabell 2. Fødselsvekt og tilvekst fra fødsel til slipp for lam som ble instrumenterte med radiosendere eller jukesender og lam som ikke var instrumenterte.

	Instru-menterte (N=439)	Ikke instru-menterte (N=540)	p-verdi
Fødselsvekt (kg)	5,2	4,8	0,001
Slippvekt (kg)	11,7	10,5	0,001
Tilvekst fra fødsel til slipp (g/dag)	284	276	ns

Forebyggende tiltak

Av aktuelle forebyggende- og konfliktdempende tiltak i dette området kan nevnes bedre sikring av veien, jaktuttak av rødrev, rovviltklaver og utvidet tilsyn i kombinasjon med bruk av vokterhund eller kadaversøkende hund. I tillegg er det ønske om bedre bestandsregistreringer av fredet rovvilt. Sjukdomsomsfanget var litt høgt sammenliknet med andre tapsundersøkelser, og det kan derfor være riktig å tenke generell helse- og tapsforebygging i disse besetningene.

Konklusjon

Selv om dødsvarslerprosjektene i 2005 og 2006 har kartlagt en del av mørketapene i området, er det ennå stor usikkerhet knyttet til de høge lammetapene på østre

Malangshalvøya. Dette gjør det vanskelig å sette inn tiltak som er treffsikre. Man bør her tenke mer generelt og først og fremst fokusere på helse- og tapsforebyggende arbeid i besetningene.

Referanser

Hansen, I. 2006. Tapsårsaker hos lam på østre Malangshalvøya 2005. Bioforsk Rapport, 1(9), 1-28.
Hansen, I. 2007. Tapsårsaker hos lam på østre Malangshalvøya 2005. Bioforsk Rapport, 2(22), 1-26.

Fagredaktør denne utgaven:
FoU-leder Ronald Bjøru, Bioforsk Nord Tjøtta

Ansvarlig redaktør:
Forskningsdirektør Nils Vagstad, Bioforsk

ISBN nummer: 978-82-17-00365-6
ISSN nummer: ISSN 0809-8654
www.bioforsk.no

Bioforsk:

Trygg matproduksjon, rent miljø og økt verdiskapning basert på langsiktig ressursforvaltning

- Lokalisert over hele Norge
- Organisert i sju sentra
- 450 medarbeidere
- Omsetning 320 mill. kr

Bioforsk, Frederik A. Dahlsvei 20, 1432 ÅS
Tlf.: 03 246 / 406 04 100
Faks: 63 00 92 10
post@bioforsk.no

Norsk viltskadesenter Bioforsk Nord Tjøtta

8860 Tjøtta

Tlf.: 92 69 64 17

Faks: 75 04 40 31

e-post: tjotta@bioforsk.no
Kontaktperson: Inger Hansen

www.viltskadesenter.no